

Povratništvo mladoletnikov in otrok*

Dr. Dragomir Davidović, višji znanstveni sodelavec
Inštituta za kriminološke in kriminalistične raziskave v Beogradu

Nedvomno je to ena izmed tem, ki bi morala kar najbolj zanimati ne le znanstvene delavce, ki delajo na tem področju, temveč tudi družbo kot celoto. S številnimi raziskovanji, ki so bila doslej opravljena, je bilo ugotovljeno, da je večina pravih, poklicnih kriminalcev začela svojo kriminalno pot že v zgodnji otroški dobi, ali vsaj v starosti pod 20 leti. Če se ujemamo v tem, da pomeni največjo družbeno nevarnost prav ta kategorija kriminalcev, tedaj bi logično pričakovali, da bi se vse sile družbene aktivnosti kakor tudi dejavnosti državnih organov ter znanstvenih organizacij in ustanov usmerile k iskanju ukrepov za preprečevanje kriminalitete in njenih izvirov, se pravi v času, ko se začne in pri populaciji občanov, pri kateri se poraja.

Seveda bi težko trdili, da se tako tudi dela pa naj gledamo v celoti ali v primerjavi z vsemi dejavnostmi, ki se jih lotevamo, kadar gre za polnoletne storilce kaznivih dejanj.

Na področju mladoletniške delinkvence so odprta številna vprašanja, ki ne zahtevajo samo nujnih rešitev, temveč so zavora v vsestranskem preučevanju mladoletniške delinkvence in organiziranju načrtne družbene akcije pri njenem preprečevanju in premagovanju. V okviru tega razpravljanja se bomo samo na kratko pomudili pri dveh izmed več vprašanj in poskušali vsaj za ta naš pogovor zavzeti določeno stališče, da bi se lahko razumeli.

1. Opredelitev pojmov

Prvo je vprašanje opredelitve pojma mladoletniške delinkvence, drugo vprašanje pa je opredelitev pojma povratništva v tej delinkvenci.

Pojem mladoletniške delinkvence je v različnih državah različno opredeljen. V nekaterih je ta pojem zelo širok in obsega poleg kaznivih še vrsto drugih dejanj, za katera je klican na odgovornost samo mladoletnik. V teh državah je regulirana delinkvenca na področju materialnega kazenskega prava kot posebna vrsta inkriminiranega obnašanja, ki je pravno posebej urejena in ločena od »kriminalitete« kot vrste inkriminiranega obnašanja polnoletnih oseb. Delinkvenco so ločili ponekod od »kriminalitete« s sprejetjem posebnega kazenskega zakonika za mladoletnike,

drugod pa so to storili v okviru splošnega kazenskega zakonika v posebnih poglavjih, ki obravnavajo mladoletniško delinkvenco. Prvo zakonsko ločevanje »delinkvence« od »kriminalitete« se pripisuje pionirski mladoletniški zakonodaji države Illinois v ZDA, ki je bila razglašena 1899. leta in ki velja še danes. Definicija delinkvence, ki je bila takrat sprejeta, je tudi še danes zakonska definicija, bila je vzor mnogim drugim zakonodajam, ne le v ZDA, marveč tudi v drugih državah. Po tej definiciji je »delinkventen otrok« vsak otrok moškega spola do 17. leta starosti ali otrok ženskega spola do 18. leta starosti, ki prekrši katerikoli zakon te države, ali je nepopravljiv, se zavestno druži s tatovi, pokvarjenimi ali nemoralnimi osebami, ali ki brez vednosti staršev ali drugih oseb, ki skrbijo zanj, zapusti dom oziroma kraj prebivališča, živi v lenobi in zločinu ali zavestno obiskuje kraje v katerih se hazardira, gostilne in druge točilnice alkoholnih pijač, ali se brez opravila ponoči potika po ulicah, se sprehaja po železniških postajah in tirih, skače ali poskuša skakati na vozeče vlake ali brez dovoljenja vstopa v vagon ali lokomotivo, ali ki se vulgarno in neprimerno izraža na javnem kraju ali v bližini šole in se sploh nemoralno in nepošteno obnaša. Vsak otrok, ki stori karkoli od naštetega se šteje za delinkventa¹. To je vsakakor ena izmed najširših definicij pojma mladoletniške delinkvence.

V nekaterih državah ni posebne mladoletniške kazenske zakonodaje niti se ne ločuje »delinkvenca« od »kriminalitete« temveč se v okviru kazenskega zakonika ločujejo polnoletni storilci od mladoletnih storilcev kaznivih dejanj in se s posebnimi odredbami določa kazenska odgovornost mladoletnikov. Takšna je ureditev tudi v naši državi. V teh državah se mladoletniška delinkvenca izenačuje s kriminaliteto, ki jo vršijo mladoletniki.

Definicija pojma »mladoletniška delinkvenca« je bila tudi tema na II. kongresu OZN o preprečevanju kriminalitete in o postopku z obsojenimi osebami, ta kongres je bil od 8. do 19. avgusta 1960. leta v Londonu. V sklepih kongresa je bilo o tej temi rečeno v 1. točki: »kongres meni, da pomena mladoletniške delinkvence ni treba precenjevati. Ne da bi poskušal formulirati standardno definicijo pojma mladoletniške delinkvence, ki bi veljala za vse države, se priporoča: a) pomen

* Prispevek je avtorjevo predavanje na mednarodnem seminarju za kriminologijo v Beogradu 1968. leta.

¹ Juvenile Delinquency, Joseph S. Roucek, University of Bridgeport, 1958/4.

pojma mladoletniška delinkvenca je treba razumeti kot izvrševanje kaznivih dejanj, ki so predvidena v kazenski zakonodaji...»

Ta sklep je kongres sprejel in velja sedaj kot usmeritev ali napotilo za mnoge države in znanstvene delavce, ki se ukvarjajo s temi problemi. Mislim, da bi bilo tudi za naš seminar priporočljivo sprejeti to definicijo mladoletniške delinkvence in pod tem izrazom razumeti kazniva dejanja mladoletnikov.

Drugi problem je opredelitev pojma povratništvo v okviru mladoletniške delinkvence oziroma izločitev kategorije mladoletniških delinkventov povratnikov. Znano je, da obstoje trije vidiki pojma recidivizma: zakonski, kriminološki in penološki. Razlike med temi vidiki so precejšnje in vsak izmed njih izraža posebne specifičnosti pojava. Kriminološki vidik je nedvomno najširši, vendar je hkrati skoraj »neuločljiv«, saj obsega vsako ponovitev kaznivega dejanja, ne glede na to, ali je kje registrirano in ne glede na to, ali je storilec zanj odgovarjal pred državnim organom ali ne.

Pri mladoletniški delinkvenci, o kateri so praviloma statistični podatki zelo pomanjkljivi, kriminološkega vidika pojma recidivizma v mnogih primerih ni mogoče uporabiti. Skoraj enako je z zakonsko definicijo pojma povratništva in o tem bomo na tem seminarju razpravljali v posebnem predavanju. V nekaterih državah ta definicija ne upošteva oseb, ki jim je sodišče izreklo vzgojni ukrep za prej storjeno kaznivo dejanje — tako je tudi z našo državo — in zato velikega števila mladoletnih delinkventov, dejanskih recidivistov, ta definicija ne zajema. Ne da bi se spuščali v globlje analize pojma recidivizma — saj to niti ni predmet te razprave menim, da bi bilo sprejemljivo, pod pojmom mladoletniškega povratništva, razumeti vsako ponovljeno kaznivo dejanje, ki ga je storil mladoletnik, za katero je bil izdan pravnomočni sodni sklep s katerim je bila izrečena katerakoli kazenska sankcija, določena za mladoletnike.

2. Obseg povratništva pri mladoletnikih

Pri ugotavljanju obsega mladoletniške delinkvence in recidivizma pri mladoletnih storilcih kaznivih dejanj je prav tako mnogo težav zaradi nedoslednosti v statističnem spremljanju tega pojava in različne prakse pri delu številnih ustanov, ki se v posameznih državah ukvarjajo s to problematiko. Temu je treba dodati še politiko kazenskega pregona v posameznih državah, od katere je v marsičem odvisen obseg registrirane mladoletniške kriminalitete. V okviru te politike ima velik pomen načelo oportunitete, ki tožilcem

oziroma sodiščem prepušča prosto presojo o smotrnosti kazenskega pregona za številna kazniva dejanja, ki jih store mladoletniki. V raznih državah je praksa glede tega različna, toda vsem državam je skupno to, da ni vsak mladoletni storilec kaznivega dejanja poklican na odgovornost pred sodišče. Zato pride v tako imenovano »temno polje« mladoletniške delinkvence v prikrito delinkvenco veliko število storjenih kaznivih dejanj, katerih storilci niso nikoli prišli pred sodišče.

Zaradi ilustracije tega problema bom prikazal nekaj podatkov iz naše države; obsegajo obdobje sedmih let.²

Leto	Število kazenskih prijav	Število zahtevkov za uvedbo kazenskega postopka	Število izdanih sodnih odločb	Delež izrečenih ukrepov od števila kazenskih prijav v %
1960	13 923	5 477	2422	17,0
1961	17 343	6 031	2658	15,3
1962	18 426	6 974	2898	15,7
1963	22 598	8 382	3220	14,2
1964	28 006	9 853	3998	14,2
1965	32 268	12 299	4682	14,5
1966	35 135	14 358	5572	15,8

Po teh podatkih, to je po podatkih uradne statistike izrečejo sodišča kazenske sankcije v povprečju le proti 15 % mladoletnih delinkventov od skupnega števila prijavljenih. Prav gotovo je med prijavami dosti neutemeljenih. Toda prav tako je tudi gotovo, da je javni tožilec v velikem številu primerov uporabil svojo z zakonom določeno pravico in ni zahteval kazenskega pregona, ker je verjel, da bo mogoče tudi z drugimi; nekazenskimi ukrepi doseči uspeh pri prevzgoji mladoletnika. Zelo verjetno je takšna politika popolnoma upravičena. Toda žal doslej ni bila opravljena pri nas še nobena raziskava, s katero bi lahko ugotovili uspešnost te politike, pa tudi v drugih državah, kolikor nam je znano, so bile takšne raziskave redkost. Ena takšnih raziskav je zdaj v delu in o njej bomo še posebej govorili. Prikazani podatki nakazujejo le en, in sicer manjši del prikrite mladoletniške kriminalitete. Njeni večji del tvorijo kazniva dejanja, ki sploh niso bila prijavljena.

Kolikšno je število teh kaznivih dejanj, nam ni znano.

Sodeč po statističnih podatkih o mladoletniški kriminaliteti v mnogih državah se zdi,

² Dr. Dušan Cotič, Kriminaliteta mladoletnikov s posebnim ozirom na recidivizem, Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologiju, št. 2/67, str. 202—204.

da povsod narašča. Stanja kriminalitete v državah, ki o njej ne objavljajo statističnih podatkov, ne moremo ocenjevati in kakšen je položaj glede tega v teh državah, ne vemo. V nekaterih državah, kot na primer v ZDA, Švedski, ZR Nemčiji in še v nekaterih drugih, je naraščanje mladoletniške delinkvence resen družbeni problem, medtem ko v nekaterih drugih državah, kot v Danski, Italiji, Grčiji, Jugoslaviji in še v nekaterih, to naraščanje še ni doseglo tako vznemirljivih razsežnosti. Glede mladoletniškega povratništva pa stanje ni takšno. Mladoletniško delinkvenco označuje sorazmerno zelo majhen odstotek recidivizma, saj je redko večji od 10 %, in to je ena izmed bistvenih značilnosti mladoletniške delinkvence.

V Jugoslaviji se giblje odstotek povratništva v mladoletniški delinkvenci okoli 6. Natančneje od skupnega števila mladoletnikov, ki jim je sodišče izreklo po prikazani tabeli kazensko sankcijo je bilo 5,9 % povratnikov v letu 1960, 6,6 % v letu 1961, 5,0 % v letu 1952, 5,1 % v letu 1963, 5,8 % v letu 1964 in 6,1 % v letu 1965.

Druga njena značilnost je, da je povratništvo najpogostnejše pri kaznivih dejanjih zoper premoženje. Majhen odstotek recidivi-

stov pri mladoletnih delinkventih je večidel posledica tega, da je trajanje mladoletništva omejena. V mnogih primerih, v katerih so bili izrečeni institucionalni ukrepi, je povratništvo praktično nemogoče, zakaj izvrševanje sankcije traja navadno dve do tri leta, in po tem postanejo mnogi mladoletniki že polnoletne osebe. Pri kazenskih sankcijah, ki nimajo institucionalnega značaja, je položaj drugačen in je zato delež recidivistov verjetno večji.

O obsegu udeležbe otrok v mladoletniški delinkvenci je podatkov še manj, podatke o recidivizmu otrok pa je težko kje najti. Za te podatke niso zainteresirani niti državni organi, ki sodelujejo pri zatiranju kriminalitete in kateri večidel tudi vodijo vse statistike o kriminaliteti. Gre namreč za kazensko neodgovorne osebe, ki jih imajo na skrbi drugi organi in organizacije, večinoma v okviru socialnih služb ali nekaterih družbenih organizacij. To je poglavitni vzrok, da je do takšnih podatkov težko priti. Toda tu lahko navedem nekaj podatkov o udeležbi otrok v mladoletniški delinkvenci na območju Socialistične republike Srbije, za obdobje od 1962. do 1967. leta, za kar se moram zahvaliti pomoči dr. Nike Samardžije, ki dela v sekretariatu za notranje zadeve te republike.

Udeležba otrok v mladoletniški delinkvenci v SR Srbiji v %

	1962	1963	1964	1965	1966	1967
manj kot 14 let stari otroci	32,9	34,0	37,2	34,6	30,8	31,3
mladoletniki od 14. do 18. leta starosti	67,1	66,0	62,8	65,4	69,2	68,7

Iz teh podatkov vidimo, da je od skupnega števila kaznivih dejanj, ki so jih storile osebe, mlajše kot 18 let, delež otrok, mlajših kot 14 let, približno tretjina. Absolutno število kaznivih dejanj, ki so jih storili otroci, se giblje med 3 in 4 tisoč na leto oziroma okrog 156 delinkventov pride na 100 000 prebivalcev te starosti. To je pomemben delež udeležbe otrok v mladoletniški kriminaliteti in pomeni problem, ki zahteva pozornost družbe.

3. O nekaterih etioloških dejavnikih povratništva

Rezultati številnih raziskav, ki so jih v raznih državah opravili na temo etioloških dejavnikov v mladoletniški delinkvenci, kažejo, da imajo nekateri izmed njih determinanten vpliv na pojav in obseg mladoletniške delinkvence ter na povratništvo v njej. Eden izmed teh dejavnikov je tudi družina. Znano je, da so glede obsega mladoletniške delin-

kvence pomembne razlike med industrijsko nerazvitimi in razvitimi državami. V najbolj razviti in obenem tudi najbogatejši med njimi — v ZDA je dosegla mladoletniška delinkvenca največjo razsežnost. Na podlagi tega lahko sklepamo, da je urbanizacija oziroma industrializacija eden izmed ključnih dejavnikov mladoletniške delinkvence. Toda številne raziskave so zanikale takšne sklepe in težišče prenesle poleg drugega tudi na družino in spremembe, ki nastajajo v njej med urbanizacijo. Te raziskave so namreč ugotovile, da urbanizacija povzroča rahljanje družinskih vezi in njenega vpliva na mladoletnika, kar da je pomemben dejavnik mladoletniške delinkvence. To torej pomeni, da industrializacija sama po sebi ne povzroča povečanja mladoletniške delinkvence, ker se sicer ne bi mogle pojasniti razlike v obsegu mladoletniške delinkvence, ki obstajajo, recimo med industrijsko približno enako razvitimi državami, kot na primer med ZR Nemčijo in Italijo, niti

ne bi mogli pojasniti nekaterih pojavov znotraj ene visoko razvite industrijske države, kakor je na primer s kitajskimi družinami v ZDA. Med kitajskim prebivalstvom v ZDA je namreč kriminalitete na splošno malo, pojav mladoletniške delinkvence pa je pri teh družinah sploh redek, čeprav živi to prebivalstvo v državi z najbolj razvito mladoletniško delinkvenco.

Prav tako je reduciranje vpliva družine na mladoletniško delinkvenco, na vprašanje, ali mladoletni delinkvent pripada razbiti družini ali ne, ali ima samo enega od staršev in podobno, nedopustno poenostavljanje problema. Pomen in vpliv družine, to pa pomeni ne samo staršev, čeprav predvsem le-teh, temveč tudi drugih članov družine, v kateri živi mladoletnik je treba meriti: po trdnosti vezi med člani družine, po medsebojnih odnosih staršev, po skrbi družine za vsakega njenega člana, po stalnem nadzoru nad obnašanjem otrok, po vzgoji, ki so je otroci deležni v družini, po obnašanju starejših članov družine in osebnih zgledih, ki jih dajejo mlajšim itd. Vse našteje komponente družinskega življenja vplivajo na obnašanje njenih članov in se morajo vse upoštevati, kadar govorimo o odnosu družina — mladoletniška delinkvenca.

Na kmetijskih območjih so družinske vezi trdnejše in njihov pozitivni vpliv močnejši. Na urbaniziranih območjih so življenjske razmere drugačne, družina se razkrajaja, vezi slabijo in vpliv pojenjuje. Družina se atomizira, individualizacija njenih članov se stopnjuje, skrb staršev za otroke slabi in zmanjšuje se nadzor nad obnašanjem otrok, ker so matere večinoma zaposlene, poleg že zaposlenih očetov. Stara vloga družine postopoma izginja in z njo vred tudi ta oblika družbene kontrole, ki je imela tako pozitivno vlogo v preteklosti. Ali naj to pomeni, da je treba najti izhod iz te zagate v restavraciji starih oblik družinskega življenja, da bi tako zmanjšali obseg mladinske delinkvence? Odgovor je seveda ne. Namesto tega mora družba kot celota poiskati ustrezne ukrepe in aktivnosti, s katerimi bo skušala nadomestiti tisto, kar je izgubljeno. Družba je tudi dolžna to storiti, ker s tem omogoča lastno reprodukcijo, za katero je vsaka investicija smotrna. Aktivnosti, ki se jih mora družba lotiti, morajo biti usmerjene tako k mladoletniku, kakor tudi k njegovim staršem. Mladoletnik povratnik je sam po sebi dokaz za to, da prejšnji ukrepi niso rodili uspeha in da je sedaj treba napraviti nekaj več, da bi mu pomagali in ga rešili nadaljnjega zahajanja v kriminal. Zato je neizogibno pomagati tudi družini, predvsem staršem, posebno pri razreševanju njihovih problemov, za katere vemo, da so pogojevali delinkventno obnašanje mladoletnika. Osre-

dotočenje pozornosti le na mladoletnika in na njegovo prevzgojo v številnih primerih ne pripelje do pozitivnih rezultatov. To je posebno pri delinkventnih otrocih, ki so stari manj kot 14 let, pri katerih je vpliv staršev in družine kot celote odločilen.

Drugi pomemben dejavnik sta šola in njen vpliv na mladoletnike. Današnje šole za splošno izobraževanje usmerjajo svoje programe in prizadevanja vse bolj k izobrazbi učencev, vse manj pa k vzgoji mladine in graditvi moralnih norm, stališč in pozitivnih značajskih potez v osebnost mladoletnikov, kar bi bilo potrebno, da bi bili pripravljene za družbeno koristno življenje in sposobni, da se uprejo vplivu negativnih sil, na katere bodo v življenju nedvomno naleteli. Zato nam današnje šole dajejo boljše strokovnjake, pa tudi več moralno nestabilnih in družbeno neprilagojenih ljudi, od katerih mnogi nimajo moči, da bi se uprli vsem življenjskim skušnjavam. To je tudi eno izmed pojasnil, zakaj je med mladoletno delinkventno populacijo 60 do 70 % ljudi, ki so kot učenci zašli v kriminal.

Sedanje vrste šol, v katerih se zbirajo otroci in mladoletniki, tj. osnovne in srednje šole, kakor tudi celotni sistem splošnega izobraževanja očitno niso več v skladu s potrebami in zahtevami družbe, posebno tistega njenega dela, ki je vanje neposredno vključen. Metode dela v teh šolah, strokovnost, število in sestava njenih kadrov, posebno pa opremljenost z različnimi učili, laboratoriji in prostori za telesno kulturo, so v takšnem nasprotju s potrebami, da v mnogih krajih prihaja do odkriitih spopadov. Žalostno, toda resnično je, da so dandanes šole v prenekaterih kazensko poboljševalnih in vzgojno poboljševalnih ustanovah bolj opremljene in urejene kot pa redne šole, ki jih obiskuje normalna, tj. nedelinkventna populacija. To je močan dokaz družbene brezbriznosti do problemov in potreb mladih in to je morča eden izmed najpomembnejših dejavnikov mladoletniške delinkvence.

Kaj in koliko lahko dajejo takšne šole, kakršne imamo, mlademu delinkventu, ko se vanje vrne po prestani kazni ali vzgojnem ukrepu? Mislim, da zelo malo v primerjavi s tem, kar bi morale dajati, da bi se nadaljevalo vzgojno delo, ki je bilo začeto v času izvrševanja kazenske sankcije. Po navadi postane tak mladoletnik v očeh svojih tovarišev junak, pri nekaterih učiteljih pa predmet nestrpnosti in celo prikritega sovraštva, zaradi »strahu«, da bi ne »pokvaril« drugih. Načrtno in sistematično delo s takšnimi osebnostmi, ki bi spreminjalo njihove nazore, gledišča in stališča, v praksi zares redko, redko kdaj srečamo. Tega v sedanjih razmerah, tj. ob majhnem številu šol, majhnem številu in preslabi

strokovnosti učiteljskega kadra, s številčno premočnimi razredi, v katerih ima vsak učitelj po 30 do 40 učencev, niti ni mogoče pričakovati. Potrebno je veliko večje število raznovrstnih šol in tak učiteljski kader, ki je strokovno dobro usposobljen za ustrezno vrsto šole. Potrebno je spremeniti metode dela in poleg izobraževanja posvečati večjo pozornost moralni in splošno družbeni vzgoji našega mladega rodu. Potem je potrebno obogatiti pouk s praktičnim delom v laboratorijih, kabinetih in podobno pri vseh predmetih, kjer je to mogoče. Vso mladino je treba pritegniti k aktivnosti na področju telesne kulture in športa, opremiti šole s potrebnimi rekviziti itd. Za vse to, tj. za radikalno spremembo sedanjega šolskega sistema in za spremembo profila sedanjih šol splošnega in strokovnega izobraževanja je potrebno, da družba nameni mnogo večji del svojega nacionalnega dohodka, kakor pa je to sedaj v velikem številu držav. Brez teh ukrepov se ne bo v tem pogledu nič bistveno spremenilo in družba bo še naprej brezbrizno stala ob strani in zapisovala odstotek naraščanja mladoletniške delinkvence oziroma pojavljanje vse večjega števila profesionalnih kriminalcev, ki bodo čedalje bolj ogrožali varnost vse družbe.

Opozoril bi samo še na enega izmed pomembnih etioloških dejavnikov, to je na način porabe prostega časa oziroma na svobodne aktivnosti mladoletnikov. Ta dejavnik je posebno pomemben zato, ker mladi živijo in se oblikujejo kot osebnosti v družini, v šoli in na ulici, tj. v družbi. Od tega, kako preživijo svoj prosti čas, je mnogokrat odvisno, ali se bodo razvili v lojalne državljane in koristne člane družbe, ali pa bodo zašli v kriminal. Če ima določena družba številne in raznovrstne organizacije za telesno kulturo, šport, zabavo in podobno, ki si aktivno prizadevajo pritegniti vsakega mladince in mu omogočajo, da svoj prosti čas porabi z aktivnostjo, ki je zanj in za družbo koristna, tedaj lahko rečemo, da takšna družba skrbi za svoj mladi naraščaj. Takšne in podobne organizacije imajo možnost sprejeti tudi mladoletnega delinkventa in lahko kar najbolj pripomorejo, da se reintegrira v normalno življenje družbe in da ne bo povratnik. Če takšnih organizacij ni, ali jih ni dovolj oziroma niso zadosti aktivne, tedaj so mladi prepuščeni stihiji ulice in skušnjavam, katerim marsikdo ni kos. Tukaj, na ulici, se oblikujejo mladoletniške skupine in »gangi«, tukaj se kujejo načrti raznih akcij — večinoma destruktivnih, tukaj stari in odcveteli kriminalci novačijo mlade ter jih pritegujejo v svoj svet, tukaj se rojeva zlo, ki ga je pozneje težko odpraviti.

Danes poudarjamo, da je problem reintegracije eden izmed bistvenih problemov v

okviru uspešne resocializacije delinkventov, ker smo spoznali, da je celotno delo ustanov, ki so angažirane pri njihovi prevzgoji v času izvrševanja sankcije brezuspešno, če se ne nadaljuje tudi po končanem ukrepu oziroma prenehanju kazni; torej moramo postaviti vprašanje: »V kaj se bo po pričakovanju integriral delinkvent?« Prej je živel v določeni družini, v določeni ulici, v določeni hiši, obiskoval določeno šolo ali podjetje, se družil z določenimi osebami itd. To in takšno okolje je v marsičem vplivalo na to, da je postal delinkvent, poleg njegove vloge in njegovih subjektivnih lastnosti, da se je tako začel obnašati. V ustanovah za prevzgojo in sploh pri delu z mladoletnimi delinkventi je osredotočena pozornost na njihovo osebnost s prizadevanjem, da se dasežejo spremembe nekaterih lastnosti, ki jih je mogoče spremeniti. Na tem so angažirani strokovni kadri ves čas trajanja izrečene kazenske sankcije. Ko sankcija preneha, se nekdanji delinkvent vrne — toda kam? Vrne se v isto družino, isto ulico, isto stanovanje, isto šolo in v taisto družino, s katero se je družil pred tem. Mladoletnik se bo zelo hitro »reintegriral«, toda v enake razmere, v kakršnih je bil prej in ki so, kot vemo prispevale, da je postal delinkvent. Sam ne more spremeniti teh okoliščin in zato bodo ostale še naprej takšne in bodo delovale nanj tako, kot so delovale prej. Te razmere lahko spremeni samo družba in šele, če to napravi, lahko pričakujemo uspešen konec prizadevanj za resocializacijo delinkventa. Če seveda delujemo le tako, da bi odpravili subjektivne dejavnike, ki so pripeljali do delinkventnega obnašanja, pa hkrati ne delujemo tudi na odstranjevanje objektivnih faktorjev, vemo pa, da le vzajemno delovanje obeh skupin dejavnikov privede do kriminalnega obnašanja, tedaj opravljamo nekoristno delo in ne moremo pričakovati koristnih sadov. Da res delamo tako, nas prepričuje nenehno naraščanje odstotka povratništva, v nekaterih državah se je povzpel celo na 60. V veliki zablodi so tisti, ki pričakujejo, da se bo nekdanji delinkvent »reintegriral« v normalno družbeno življenje kar sam po sebi. Družba ima dolžnost in je odgovorna zato, da ustvarja normalne življenjske razmere. Poleg drugega mora družba ustvariti možnosti za razvedrilo mladih, možnosti za raznovrstne oblike njihovega združevanja, jim priskrbeti materialna sredstva za to in pritegniti strokovni kader, ki bo mladino vodil, organiziral ter nadzoroval vse dejavnosti mladih. Če je družba priskrbela vse to, tedaj bo tudi mladoletni delinkvent sprejet oziroma reintegriran v okoliščine normalnega življenja brez bolečin in z večjim uspehom. V takšnem primeru ustanove, ki so se trudile, da bi prevzgojile

mladoletnika, niso tega počenjale zaman. Mladoletniku je družba ponudila roko in veliko napravila, da bi ga rešila ulice. Le tako bo recidivizma vedno manj. Kako je potrebno, da se mladoletniki zbirajo in vključujejo v kakšno organizirano in koristno dejavnost in kako to lahko pozitivno vpliva na preprečevanje povratništva, nas prepričujejo mnogi primeri v velikem številu držav, celo tudi v tistih, kjer je prevzela vlogo organizatorjev takih aktivnosti policija, ker je bila družba glede tega popolnoma brezbrizna. Tu mislim posebno na ZDA in preventivno dejavnost njihove policije v nekaterih zveznih državah. V enem izmed mest Kalifornije se je zgodilo na primer, to da je policijska postaja organizirala motoklub za mladoletnike. Zaradi aktivnosti in iznajdljivosti enega izmed policistov je policijska postaja dosegla, da se je v ta klub vključil celotni »gang« najnevarnejših mladoletnikov v tem delu mesta. V klubu so se vsi naučili voziti motorna kolesa in avtomobile, prirejali med seboj številna tekmovalja, se kosali v spretnosti akrobatske vožnje in tako dalje. Tatvine, pretepi, vlomi in napadi na prebivalce so nenadoma prenehali in policija se je oddahnila. Po nekaj mesecih delovanja kluba se je zgodilo nekaj, česar se nihče na tej postaji ni nadejal. V drugem delu mesta je namreč prav tako deloval velik »gang« mladoletnikov, ki so prav tako izvrševali številne delikte in bili rešen problem za okolico. Nekega dne so poslali na ono policijsko postajo svojo delegacijo in kategorično zahtevali, da se tudi pri njih ustanovi prav takšen motoklub, češ da niso nič slabši od drugih mladoletnikov, in zagrozili, da bodo napravili hude reči, če policija tega ne napravi. Razumljivo je, da so dobili zahtevani klub. Nauk, ki sledi iz navedenega primera, je ta, da mladina zares malo zahteva in da mora tisto, kar se ji daje, ustrezati njenim željam in potrebam. Če bi tisti policist sklical sestanek z mladoletniki in jim predaval o tem, kako nespodobno je krasti in napadati mirne državljane, bi ga verjetno izžvižgali, če bi mu sploh uspelo dobiti jih skupaj. Tako pa, ko je uganil, kaj jih najbolj zanima, je dosegel velik uspeh. V nekaterih drugih državah se ukvarja s takšnimi aktivnostmi družba s svojimi družbenimi organizacijami, ne pa policija.

4. Nekaj o obravnavanju mladoletnikov — povratnikov

Mladoletnikom povratnikom izrekajo sodišča ponavadi strožje kazenske sankcije. Te strožje sankcije so institucionalni ukrepi — v naši državi: oddaja v vzgojno popoboljševalni

dom ali v mladoletniški zapor. V bistvu je to odvzem prostosti, ne glede na različne oblike, s katerimi se želi to dejstvo omiliti, kot na primer; odprti tip takšnih ustanov, delo na objektih zunaj ustanove, delo v tovarnah v bližnjem mestu in podobno. Drug, pomemben element pri teh ukrepih je to, da smo mladoletnika iztrgali iz okolja, v katerem je živel, in ga postavili v zanj popolnoma novo sredino. To pomeni, da smo ga odtrgali od vpliva družine, od vpliva šole, od vpliva raznih družbenih organizacij in od družbe, v kateri je živel. Prej smo dejali, da so vse te okoliščine v določeni meri negativno vplivale nanj in prispevale k njegovemu delinkventnemu obnašanju. Toda prav te okoliščine opravljajo nedvomno tudi močan pozitiven vpliv in je morda samo nekatera izmed njih delovala negativno, ne pa vse. Z ločevanjem mladoletnika od teh okoliščin, tj. od okolja v katerem je živel, smo zgubili v resnici vse pozitivne vplive tega okolja nanj. Usmerjamo se torej le k mladoletniku in ga premeščamo, ne raziskujemo pa, kateri izmed zunanjih dejavnikov so pripomogli k njegovemu obnašanju, da bi jih odstranili. Bistvo našega akta je torej zaščita družbe pred mladoletnikom, ne pa varovanje mladoletnika pred negativnim vplivom določenih dejavnikov v tej družbi.

Poglejmo sedaj, v kakšne nove okoliščine postavljamo tega mladoletnika. Ker je povratnik, je s tem označen kot nevaren, težaven, nepopravljiv ali pa ga označujemo s kakršnokoli označbo, ni pomembno s katero, poglavitno je, da je zaznamovan. Prej so prevladovali kazensko popoboljševalni ali vzgojno popoboljševalni domovi splošnega tipa, ki so tudi dandanes osnovni tipi teh ustanov pri nas in v drugih državah. V njih je razmeščena delinkventna populacija, tj. osebe, ki so napravile kazniva dejanja, kot tudi naš povratnik, ki smo ga postavili mednje. Razlika med njimi je le v tem, poleg tega, da se razlikujejo kot osebnosti, da so nekateri izmed njih napravili več, drugi pa manj kaznivih dejanj, oziroma da so nekateri storili takšna, drugi pa drugačna kazniva dejanja itd. V vsem drugem pa so si zelo podobni. Pozneje so ugotovili da je takšno mešanje škodljivo in začela se je selekcija: ločili so povratnike, torej nevarnejše, od drugih in razmestili v posebne ustanove. Tako je sodobni mladoletnik recidivist v družbi z drugimi recidivisti v ustanovah, v katerih je po pravilu strožji režim. V njegovi bližini ni več matere, očeta, starejšega brata ali sestre, tukaj ni več njegovih učiteljev, ne srečuje se več s sosedi, sorodniki in znanci in ne videva se več s svojimi šolskimi tovariši. Odvzeta mu je prostost in odtrgan je iz sredine, v kateri je živel toliko let. Okoli njega so sami kriminalci, kakršen je tudi sam, in

osebje ustanove, ki naj nadomesti ves pozitivni vpliv okolja, iz katerega je iztrgan. Toda to osebje ustanov je v večini držav izmed bivših policistov ali demobiliziranih podoficirjev in oficirjev, ali pa so to, in sicer bolj poredko učitelji, strokovni učitelji in nediplomirani profesorji. Praviloma si med seboj razdelijo mladoletnike in vsakdo izmed njih vodi skupino po 20, 30 pa tudi več mladoletnikov. Glede na režim delajo v večini ustanov mladoletniki delinkventi čez dan 6 do 8 ur, nato obiskujejo predavanja, ki trajajo nekaj ur. Periodično — enkrat na teden ali enkrat na štirinajst dni se zbirajo v manjše skupine in imajo nato uro tako imenovane grupne terapije. Takšen režim dopolnjujejo še občasni obiski oseb iz zunanjega, svobodnega sveta, ki trajajo uro, dve, večidel toliko, da mladoletnik poje kakšno slaščico, potoči kakšno solzo in izmenja pozdrave. V takšnih in podobnih razmerah preživi povratnik eno, dve ali tri leta. V takšnih in podobnih okoliščinah ga pripravljamo za prihodnje življenje na prostosti. Za to prihodnje življenje smo ga izučili kakšne obrti, s katero pa bo po navadi težko našel zaposlitev, ker te ustanove nimajo denarja za nakup moderne industrijske opreme za izučevanje mladoletnikov; ali pa smo ga primorali, da je napravil še kakšen razred šole oziroma ga naučili pisati. To je vse, kar smo mu dali in to je tudi vse kar mu takšna ustanova lahko da. Vendar to ni vse. Poleg navedenega smo mu dali tudi sijajno priložnost, da izmenja izkušnje z drugimi delinkventi, da se nauči novih načinov in tehnik pri izvrševanju kaznivih dejanj, da sklene nova znanstva z njemu do tedaj neznanimi osebami, da ta znanstva utrdi in jih morebiti nadaljuje na prostosti, ker smo mu pretrgali prejšnja znanstva. Naučili smo ga sovražiti tiste, ki so mu vzeli prostost. Ko pa bo puščen na prostost in bo pri podjetjih, kjer bo iskal zaposlitev, naletel na zaprta vrata, se bo naučil sovražiti tudi družbo. To smo v resnici dali mladoletnemu delinkventu povratniku, ki smo ga imeli pod našim režimom »resocializacije« in ga »pripravljali za reintegracijo v svobodno družbeno življenje«.

Ali ni to huda zabloda, absurd sodobne družbe? Ali ni prišlo do hudega neskladja med

tem, kar govorimo v okviru naših sodobnih penoloških koncepcij in teorij, ter načinom, s katerim poskušamo te naše koncepcije uresničevati? Kazen odvzema prostosti je prišla kot posledica revolucionarnih zahtev najnaprednejših duhov XVIII. in XIX. stoletja, ki so povzdignili glas zoper srednjeveški sistem kazni, po katerem so ljudi surovo ubijali ali jim pohabljali posamezne dele telesa, tudi za najmanjša kazniva dejanja. Zamenjava teh kazni s kaznijo odvzema prostosti, je pomenila tedaj in v odnosu na dotedanji sistem, velik, revolucionaren korak naprej. Filozofija nove smeri je temeljila na indeterminističnem pogledu na svet, obnašanje posameznika pa je bilo po tej filozofiji rezultat izključno njegove svobodne volje. Če je posameznik prekršil zakon, je to napravil zgolj in samo po svoji svobodni volji in se mora za to svoje dejanje pokoriti. Družba se mu je maščevala tako, da ga je osamila in ga pridržala na za to določenem kraju — v zaporu. Med proklamiranim namenom kazni — pokoro za storjeno dejanje in zapiranje obsojenca v dobro zastražene zapore kot sredstvom za doseg tega namena je bilo popolno skladje. Boljšega kraja za pokoro si niso mogli izmisliti.

Od takrat sta pretekli že celi dve stoletji. V tem času so se zgodile korenite spremembe v družbenih strukturah in te spremembe so neizogibno odsevale na vseh področjih družbenega življenja, pa tudi v filozofiji kazenske zakonodaje v sodobnih državah, v sistemu kaznovanja in namenu kazni. Mislim, da danes ni nobene države, ki v svoji kazenski zakonodaji ni navedla kot namena kazni popravljanja in prevzgoje obsojenca, njegove resocializacije, rehabilitacije in reintegracije v normalno družbeno življenje. Besede pokora in maščevanje ne najdemo nikjer. Proklamirani namen kazni je torej spremenjen. Toda sredstva za doseganje tega namena se niso spremenila. Zapor, ki so prejšnjemu namenu kazni idealno ustrezali, so z novim namenom kazni v drastičnem nasprotju. Sodobne ideje kar najbolj nujno zahtevajo tudi sodobna sredstva in načine, da se uresničijo, sicer ostanejo neuporabne, abstraktne pa tudi lažnive.

Iz srbohrvaščine prevedel
Boris Uderman

Recidivism in Juveniles and Children

Dr. Dragomir Davidović, Senior Scientific Research Worker, Institute for Criminological and Criminalistics Research, Beograd

This paper was delivered at the International Course in Criminology, held in Beograd, October, 1968.

In the first part, the author stresses that scientific research in the field of juvenile delinquency presents the main social task in every country by reason that the roots of crime and socially most dangerous offenders, the prospect professionals, are implanted in Juvenile Delinquency.

In treating differences between the concepts of juvenile »delinquency« and juvenile »crime«, the author gives the definition of juvenile recidivism to be used in this paper.

The second part is concerned with the extent of juvenile delinquency. In contrast to USA, Sweden, West Germany and some other countries, where the evidence points to a serious increase in delinquency rate, in Denmark, Italy, Greece, Yugoslavia and some other countries this rate has not reached such a high point.

The characteristics of recidivism or number of repeaters among juvenile delinquents in Yugoslavia (as defined above, i. e. »juvenile delinquents with a prior court sentence, who committed another offence«) are, that the rate is very low, about 6%. The author sees the main reason for that in the fact that the span between legal upper and lower age limits for juveniles is too short (14—18 years) so in cases, where institu-

tional measures are applied, it is hard and quite impossible to repeat the crime. However, those statistical data do not reflect the situation, so the author warns against the danger of misinterpreting them.

The author presents some data on the participation of children (7—14 years of age) in juvenile delinquency. The rate varies from 31 — to 37 percent for 1962—1967.

In the third part, the author deals with some important etiological factors of juvenile delinquency. In giving a critique of the »broken home« approaches he points out to the mode of relationship in the family, especially between parents and children as well as between all members of the family as more significant, than the »broken home« factor.

The school and the educational program are stressed as another important factor contributing to juvenile delinquency. The contemporary educational scene in many countries, especially in Yugoslavia, is responsible for this state. Opportunities for recreation and free time activities are so rarely provided that the youth is mainly left to the street, coffee-houses, nightclubs e. t. c.

The author concludes that the existing treatment of juvenile delinquents, especially after-care, is lacking organization and efficiency in many countries, particularly in Yugoslavia.